Turkish Studies *Historical Analysis*

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1029-1046

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39629

ISSN: 2667-5552

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 06.11.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 25.12.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (24.12.2019)-Referee 2 (24.12.2019)

This article was checked by iThenticate.

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NAGİDEN SÜREÇ

Sayim TÜRKMAN - Abdulrahman İLHAN***

ÖZ

Akdeniz korsanlarının Osmanlı ticaret gemilerine saldırıları esnasında Kıbrıs adasını bir üs olarak kullanmaları Osmanlı Devletini rahatsız etmekteydi. Bu nedenle, II. Sultan Selim 1571'de Kıbrıs fethedilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı Devletine destek veren İngiltere, Kıbrıs adasını geçici olarak işgal etmiştir. Ancak, yapılan anlaşmaya aykırı bir şekilde Birinci Dünya Savaşı'na girer girmez 5 Kasım 1914'te tek taraflı bir şekilde Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ile Suriye, Irak Cephelerinde yaptığı savaşlar esnasında önemli bir lojistik üs olarak kullanarak üstünlük sağlamıştır.

İngiliz yönetimi sırasında Yunanistan, Kıbrıs'ı İngilizler'den hem Birinci Dünya Savaşı sırasında hem de Lozan Antlaşması sırasında resmen istemişlerdi. İngiliz yönetimi iki isteği de resmen reddetmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin güç kaybetmesi adaki Rumlara cesaret vermiştir.

İngiltere, adayı tek başına Rumlara teslim etmesi siyasi menfaatlerine aykırı görmekteydi. Bu maksatla Türkiye, adada iki kesimi temsil eden bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulabileceği fikrini ortaya koydu. Bu amaçla, bir seri müzakere için Zürih ve Londra'da görüşmelerine Türkiye adına Başbakan Adnan Menderes ile Yunistan Başbakanı Kostantin Karamanlis katıldılar. Yapılan görüşmeler sonunda 19 Şubat 1959'da Zürih - Londra Anlaşmaları imzalandı. Bu Anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti adında bir devlet kurulmuş oldu ve bu devlet BM tarafından Kabul gördü.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, E-posta: sayimturkman@hotmail.com

** Dr., E-posta: arilhan1980@hotmail.com

Ancak Kıbrışlı Rumlar, bu idare şeklinden memnun olmadılar. Ayrıca, Enosis fikri ile Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlama istekleri adada kanlı iç çatışmalara sebep oldu. 1963 Kanlı Noel ve 1967 Rumların Türk köylerine saldırarak bir çok Türkü öldürmesi ile göçler başlamıştır. Türkler Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT) kurarak bu saldırılara karşılık vermek istemiş ancak bu yeterli olmamıştır. 15 Temmuzda 1974 tarihinde Yunanistan'da yapılan askeri darbe ile Makarios adayı terk etmek zorunda kalmış ve ardından adanın Yunanistan'a bağlama girişimleri üzerine Türkiye Garantör Devlet sıfatı ile 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nı yapmıştır. Böylece adada iki kesimli devlet yapısı fiilen gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Cumhuriyeti, 1974 Kıbrıs Harekati, Türkiye

PROCESS TO CYPRUS PEACE OPERATION

ABSTRACT

The use of the island of Cyprus as a base during the attacks by the Mediterranean pirates on the Ottoman merchant ships was disturbing the Ottoman State. Therefore, II. Sultan Selim conquered Cyprus in 1571. England, which supported the Ottoman Empire during the 1877-1878 Ottoman-Russian War, occupied the island of Cyprus temporarily. However, on 5 November 1914, as soon as he entered the First World War, he unilaterally annexed Cyprus.

During the First World War, England gained superiority by using it as an important logistic base during the battles on the Ottoman Empire and Syria and Iraq Fronts.

During the British rule, Greece formally requested Cyprus from the British both during the First World War and during the Treaty of Lausanne. The British government formally rejected both requests. However, the loss of power in Britain during World War II encouraged the Greek Cypriots.

The fact that he surrendered the island to the Greeks on his own was considered contrary to his political interests. For this purpose, a Cyprus representing the two sectors in Turkey revealed the idea that the island was established. For this purpose, a series of negotiations, the talks in London, Zurich. Turkey's Prime Minister Adnan Menderes and Prime Minister Constantine Karamanlis attended, Zurich - London Agreements were signed on February 19, 1959. With this Agreement, a state called the Republic of Cyprus was established and was accepted by the UN.

However, Greek Cypriots were not satisfied with this form of administration. Moreover, the idea of Enosis and the desire to connect the island of Cyprus to Greece caused bloody internal conflicts on the island. 1963 Bloody Christmas and 1967 Greeks attacked Turkish villages and killed many Turks. The Turks wanted to respond to these attacks by establishing the Turkish Resistance Organization, but this was not enough. 15 July, Makarios was forced to leave the island with the military coup in Greece in 1974 and then attempts to connect with

Turkey on the capacity of the Guarantor States has made the island to Greece Cyprus Peace Operation. Thus, the two-state state structure of the island has actually been realized.

STRUCTURED ABSTRACT

While this study under how the control of the Ottoman Empire island of Cyprus was transferred to the British administration, the Greeks made the effort to connect the candidate how Greece and whereas Turkey's Cyprus how to defend it matters the rights of Turkey were investigated.

At the end of the 1877-1878 Ottoman-Russian War, the Yeşilköy (Asia-Stefanos) Agreement was signed as a result of the advance of the Russian armies to Yeşilköy. II. Abdülhümit Han appealed to England through the Grand Vizier Rushd al-Pasha and requested that the Agreement be renegotiated and rearranged in favor of the Ottoman Empire. Britain, in turn, made two requests. The first is the introduction of certain reforms for Christian minorities living in Anatolia and secondly military aid to Turkey temporarily island of Cyprus needed to make it easy involved the transfer of British rule.

However, Britain did not want the Turks to emigrate to Anatolia, seeing the Turks as a counterbalance to the "enosis" demands of the Greeks. The Turks who stayed on the island did not want either. Thereupon Turkey, Cyprus-related strategies for the future will be formed, partly it took the decision to stop immigration and migration was largely abandoned.

As soon as Britain entered World War I, on 5 November 1914, it unilaterally annexed Cyprus. This was contrary to the 4 June 1878 Agreement. However, the British Government did not hesitate to openly violate the agreement. The British control of the island of Cyprus has created a weakness for the security of the Empire in the Mediterranean and the Middle East.

Article 21 of the Lausanne Treaty gave Turkish Cypriots the right to acquire Turkish citizenship within two years. Turkish Cypriot regulating the migration to Turkey and facilitate the transition to the consulate has supplied approximately 20,000 Turkish Cypriots Anatolia until 1939.

Greece formally requested Cyprus from the British during both the First World War and the Treaty of Lausanne. The British government formally rejected both requests.

On August 16, 1954, Greece applied to the United Nations and requested that the island of Cyprus be connected to Greece. Thus, the Cyprus problem has gained an international dimension.

The Turkish side had to take serious measures against the EOKA terrorist organization, organized by Greece and supported by arms in Cyprus. For this purpose, TMT (Turkish Resistance Organization) was established. Prime Minister Adnan Menderes and from Greece Prime Minister Konstantin Karamanlis participated in talks in Zurich and London. Zurich-London Agreements were signed on February 19, 1959.

With this Agreement, a state called the Republic of Cyprus was established and was accepted by the UN.

The Greek Cypriots could not digest the sharing of the newly established Republican administration in Cyprus. To this end, a plan was introduced. The general name of the plan was called "Akritas Plan" and Nikos Sampson was assigned to realize this with a gun. On December 21, 1963, events known as "Bloody Christmas" took place. As a result of ongoing events, a total of 60 Turks were killed between 21-26 December 1963.

On March 26, 1964, Turkish land and naval forces carried out a drill in the Mediterranean to warn the Greeks. UN Secretary Uthant, sent a warning letter to Makarios and prevented the incident stated otherwise would be inevitable intervention of Turkey on the island. The UN Peacekeeping Force on the Green Line has been in charge since 27 March. In the 1963 and 1964 incidents 103 Turkish villages were completely evacuated, 18,867 people were forced to emigrate and 364 Turkish were martyred.

Because of the geostrategic importance of Cyprus, the United States did not accept a conflict between the parties within NATO. Prime Minister İsmet İnönü gave the following ultimatum to Britain and Greece on March 12, 1964 for a military operation in Cyprus: "If they do not react, I will make a subtraction..."

On June 5, 1964, President Johnson sent his letter, referred to as the "Johnson Letter", to Prime Minister İsmet İnönü. Crisis of the letters with the United States until that date Turkey - has been the most tense situation between the United States experienced. İsmet İnönü was forced to say these historic words: "A new world is established, Turkey is also there to take its place." August 8 1964, 64 Turkish jet, after Greece attacks in Mansura bombed some targets in Cyprus.

EOKA leader Grivas intends to make new plans to continue the attacks. Because the holding of the villages of Geçitkale and Boğaziçi by the Turks was considered to be strategically risky. Therefore, in November 1967, approximately 5,000 Greek forces attacked these villages. As a result of the 24-hour defense of 250 Turkish Mujahideen, 30 Turks were martyred. The Turkish Government strongly warned Makarios and requested the immediate withdrawal of the Greek Cypriot forces.

Turkey has also, since 1964, been unlawfully entering the island of 10,000 soldiers and 20,000 Greek Cypriots have requested Guard forces from leaving the island and reported that deployed troops to the island in case of failure to do so.

The US administration who are serious concerns that Turkish forces landed on the island after the events have sent a special representative to Turkey and Greece. Turkey matters proposed by the UN in order to avoid war and was revised again by US representatives. The decision was put into force with the acceptance of Greece.

In Greece, the clashes between the junta leader Papadopoulos, the pro-Makarios and the pro-Makarios started in 1970 and started to affect the Turkish Cypriots negatively. The military administration seized power in Greece thought that Makarios was the biggest obstacle

to Cyprus 'enosis thinking, namely Cyprus' attachment to Greece. EOKA leader Nikos Sampson and a number of Greek National Guard forces attempted an armed coup on July 15, 1974, toppling the Makarios administration and Makarios was forced to take refuge in the British base. Meanwhile, 5,000 Greek pro-Makarios were arrested and some were killed.

On the occasion, Prime Minister Ecevit moved to London on 17 July 1974 as the guarantor State representative. It was understood that the meeting with British Prime Minister Harold Wilson would not result. The Greek junta made statements one after the other. Telling that 650 officers in Cyprus would withdraw in two parties was not enough to save the situation. Ecevit, he moved to Turkey to dispatch military operations and administration. The Turkish Navy was opening to the Mediterranean Sea with 30 landing ships. Ecevit called Special Representative Sisco at 3 am to report that the Cyprus Peace Operation had begun.

20 to 30 July 1974 on the level of Foreign Ministers held in Geneva Turkey, Britain and Greece "Geneva Declaration" signed expand. Thus, the two autonomous states were actually accepted by the three guarantor states.

As a result, it forced Turkey to Cyprus Peace Operation, had made diplomatic negotiations for a lasting political settlement in Cyprus, but failed to find the necessary response from the UN and the international arena. However, the Turkish side of the island normally needed a constitutional system. For this reason, on February 13, 1975, the Turkish Cypriot Federated State was declared in order to avoid wasting much time. Then, the Turkish Republic of Northern Cyprus, established in 1983, was declared. However, years of mutual negotiations and all political initiatives with the UN were not enough to bring the TRNC to the point of official recognition on the island.

Keywords: Cyprus, the Republic of Cyprus, Kıbrıs of Operation, Turkey

Giriş

Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreçte Kıbrıs ile ilgili önemli olayların yanı sıra nüfus hareketlerine de kronolojik olarak bakmak faydalı olacaktır.

Akdeniz'de stratejik konumuyla Anadolu kıyılarının emniyetini temin eden Kıbrıs adası, korsan gemilere yataklık yapması, haçlı gemilerine üs görevini görmesi, korsanların her yıl Hacca giden Müslümanları taşıyan gemileri soymaları ve diğer ticari gemileri tehdit etmeleri nedeniyle Osmanlı Devleti için bir tehdit oluştuyordu. Yavuz Sultan Selim, 1516'da Mercidabık, 1517'de Ridaniye'de Memlûk ordularını yenerek Memlûk Devleti'ne son verince aynı yılın sonunda Kıbrıs'ı kontrol altında tutan Venedikliler, daha önce Mısır'a ödediği 8.000 dükalık vergiyi yapılan bir anlaşmayla Osmanlı Devleti'ne vermeye başladı. Bu anlaşmadan ötürü Osmanlı Devleti Kıbrıs'a İmparatorluğun bir parçası olarak baktılar ve Venedikliler bunu sessizce kabullenmek zorunda kaldı (Hakeri,1993: 136). Böylece Kıbrıs, hukuken Osmanlılara bağlanmış oldu. Fakat Venedik korsanları, yine tehlike oluştuyordu. Kanuni Sultan Süleyman Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmeyi planlamış, ancak Kıbrıs fethedilememiştir (Akbulut, 1998: 149).

II. Sultan Selim zamanında Kıbrıs adası Türk ticaret gemilerini soyan korsanların ss haline gelmişti. Sultan Selim, korsanlara birçok kez uyarıda bulunmuş, fakat bu uyarılar İmparatorluğun bir zafiyeti olarak algılanmıştı. Bu nedenle, 1571’de Kıbrıs fethedilmiştir. Adada bulunan Türklere savaş sırasında korsanlar ve Rumlar tarafından çok eziyet ve işkence yapılmıştı. Bunlara rağmen Sultan Selim, Rum halkına kötü muamele edilmemesi ve Rumların içlerinde serbest bırakılmaları yönündeki aşağıda özetle sunulan fetvayı Kıbrıs Beylerbeyine ve Kadısına göndermiştir: *“Kıbrıs Beylerbeyi, münasip gördüğü yerlerde ada halkının ekmesine, ticaretine devam eylemesine müsaade edecektir. Adada Rum taifenin daima içlerinde, glerinde, ticaretlerinde serbest olmalarını temin eylesin. Bu tenbihten sonra Kıbrıs halkına kötü muamele edenleri, onları muhafazaya memur olanların hizmetlerinde kusur edenleri isim ve resimleriyle arz edersin.”* (Borak, 1966: 52).

Batılı kaynaklar Kıbrıs’ın fethinden önce ada nüfusunu 180.000 göstermektedir. Kıbrıs, fethedildikten sonra Türkleştirilmesi için Anadolu’nun çeşitli yerlerinden Türk göçmenleri gönderilmeye başlanmıştır. Bunun için Osmanlı Devleti 13 Cemaziyevvel 980/2 (Eylül) 1572 tarihli şu genelgeyi yayımlamıştır:

“Kıbrıs adasının istila dolayısıyla hayli yerleri harap olmuştur. Bu yerler tarıma elverişli verimli yerlerdir. Buraların ve adadaki kasaba ve köylerin mamur olması gerekli grlmştir. Bunun için arazi sıkıntısı çeken, vergi tahrir defterlerine yazılmamış bulunan kimselerle, bulunduğu yerden kaçıp başka yerde yerleşenler veya ırgat olarak çalışanlar, toprak davaları bir neticeye vardişılamayanlar, şehirlerde ve köylerde işsiz dolaşanların defterlere yazılıp Kıbrıs’a gönderilmeleri emredilmiştir. Aynı zamanda kasabalarda her çeşit sanat ve ticaretle uğraşanlardan ve ustalardan her 10 (avariz) haneden bir hanesi seçilip gönderilecektir. Bunların güçlü kuvvetli kimselerden olup her türlü aletleriyle ve çiftçilerin kendi davarları ve itleriyle noksansız gönderilmesine dikkat olunacaktır. Gelenler, Kıbrıs Beylerbeyinin uygun gördüğü yerlerde yerleştirilecektir.” (İnalcık, 1964: 27-30).

Adaya çok sayıda Orta Anadolu’dan Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Niğde, Ürgüp, Akdağ, Bozak ve Antalya, Adana, Tarsus sancaklarından Türk göçmen gönderilmiştir. Bu şekilde adaya 20.000 Türk yerleştirilmiştir. Türk köylerinin sayısı zaman geçtikçe artmış ve daha ileriki yıllarda Lefkoşa, Mağusa, Girne, Baf hakiki birer Türk şehir ve kasabaları haline gelmiştir. 1640 yıllarında yapılan nüfus sayımında Kıbrıs’taki gayri Müslimlerin 50.000 civarında oldukları tespit edilmiştir. Nüfusun bu kadar azalmasında o yıllardaki şiddetli taun hastalığının adayı sarması ve şiddetli kuraklık nedeniyle Suriye ve Anadolu’ya yapılan gler etkili olmuştur.

19. yüzyılın başlarında Rumlar arasında “Megalo İdea”nın canlanması Kıbrıs zerindeki tesirini gösteriyordu. Etniki Eterya Cemiyeti Kıbrıs’ı bir Yunan toprağı olarak görüyor ve adada teşkilatını kuruyordu. 1821 yılında Mora İşyanı ıktığında Kıbrıs Rumları da işyan hazırlıklarına başladılar (Kocabaş, 1984: 147). İşyanın ncleri Mora’da olduğu gibi yine kilise papazlarıydı. Bu işyanda bazıları idam edildi, bazıları da Yunanistan’a kaçmak zorunda kaldı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, Rus orduları İstanbul’un Yeşilköy’e kadar ilerlemesi neticesinde Yeşilköy (Asya-Stefanos) Anlaşması imzalandı. Anlaşma’ya göre, Karadağ, Sırbistan, Romanya ve Boğdan’ın bağımsızlıkları kabul edilirken 245 milyon Osmanlı altını tazminat ödenmesi kararlaştırıldı. Bu tazminatın ödenmemesi durumunda ise, buna karşılık Doğu Anadolu’da Batum, Kars, Ardahan ve Doğu Beyazıt sancakları Rusya’ya terk edilecekti. II. Abdlhmit Han, Sadrazam Rşd Paşa vasıtasıyla İngiltere’ye müracaat ederek Anlaşma’nın tekrar müzakere edilmesini ve Osmanlı lehine yeniden düzenlenmesini istemiştir.

İngiltere, buna karşılık iki istekte bulunmuştur. Birincisi Anadolu’da oturan Hristiyan azınlık için bazı ıslahatların yapılması ve ikinci olarak da Türkiye’ye gerektiğinde askeri yardımı kolay yapabilmek üzere Kıbrıs adasının geçici olarak İngiliz idaresine devrini içeriyordu. Osmanlı

yönetimi, bu talepleri başlangıçta reddetmiştir. Ancak, Rus ordularının İstanbul'u yakın tehdit altına almaları hadisesi sebebi ile; birinci olarak, Kıbrıs adasının vergi gelirlerini (masraflar çıktıktan sonra) Osmanlı Devleti'ne verilmesi kaydıyla ve ikinci olarak Rus ordularının, Doğu Anadolu illerini (Kars, Ardahan, Batum) boşaltmaları durumunda, İngiltere'nin Kıbrıs'ı boşaltacağı yönünde verilen söz ve mütabakat üzerine 4 Haziran 1878 tarihinde Berlin Anlaşması onaylanmıştır (Atun, 2001: 29-30). Bu çerçevede İngiltere, 12 Temmuz 1878 tarihinde şartlı olarak Kıbrıs yönetimini devralmıştır.

Kıbrıs Türk halkı adanın İngiliz idaresine geçmesini şaşkınlık ve üzüntüyle karşılarken, Rum halkı ise sevinçle karşılamış ve bunu adanın Yunanistan'a ilhakının (enosis) ilk aşaması olarak düşünmüşlerdir (Zia, 1976: 207). Fransa ve İtalya kendi çıkarları için buna tepki göstermiştir.

1878 yılında Kıbrıs halkı 186.000 kişiydi ve bunların üçte birini Türk nüfusu teşkil ediyordu. Türk halkı bu değişiklik karşısında tedirginliğini sürdürürken, kısa bir zaman sonra adanın İngilizlere geçici olarak iade edileceğini duyunca ve kanuni statülerinde bir değişiklik olmadığını ve Osmanlı Devleti'nin tebaası olarak kalmaya devam edeceklerini anlayınca rahatlamışlardı (Zia, 1976: 207). Almanya İmparatoru, İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında yapılan bu anlaşmayı memnuniyetle karşılamış ve bu ittifakın Rusya'nın yayılmacı siyaseti önünde bir engel olacağını düşünmüştür.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na girer girmez 5 Kasım 1914'te tek taraflı bir şekilde Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir. Bu uygulama 4 Haziran 1878 Anlaşması'na aykırıydı (Serter, 1991: 19). Ancak İngiliz Hükümeti, yapılan anlaşmayı açıkça ihlal etmekten çekinmemiş, Osmanlılara yardım etmek için idaresine geçici olarak devraldığı Kıbrıs'ı bu kez Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'ye karşı askeri üs olarak kullanmıştır.

3 Mart 1918 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında Brest-Litovsk Anlaşması ile Rusya, Kars ve Ardahan'ı bize iade etmiş fakat İngiltere anlaşmalara rağmen Kıbrıs'ı Türkiye'ye iade etmemiştir (Sertoğlu, 1967: 75-76; Özey, 1998: 92; Noyan, 1971: 68). Kıbrıs adasının İngiltere'nin kontrolüne geçmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz ve Ortadoğu emniyeti açısından bir zafiyet meydana getirmiştir. Nitekim, İngiltere Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu ile Arap yarımadasında yaptığı savaşlar esnasında önemli bir lojistik üs olarak kullanarak avantaj sağlamıştır. Böylece, Kıbrıs'ta elde ettiğimiz stratejik üstünlük İngiltere lehine gelişmiştir.

23 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasının 16., 20. ve 21. Maddeleri Kıbrıs'a yöneliktir (Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, No: 43, 2000: 281-29).

Madde 16: Türkiye, işbu muahedede açıklıkla belirtilen hususlar dışında bilcümle arazi üzerinde ve bu araziye bağlı keza işbu muahede ile üzerlerinde kendi hakimiyet hakkı tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde kendi (bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir) her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler. İşbu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle Türkiye ile hudud memleketler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri ihlal etmez.

Madde 20: Türkiye Hükümeti Kıbrıs'ın Britanya Hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eyler.

Madde 21: 5 Kasım 1924 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk tebaası mahalli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz tabiiyetine sahip ve bu yüzden Türk tabiiyetini kaybetmiş olacaklardır. Bununla beraber işbu muahedenamenin meriyet mevkiine girdiği günden itibaren iki

yıllık bir müddet zarfında Türk tabiiyetinde kalmakta serbest olacaklardır. Bu takdirde bu haklarını kullandıkları tarihi takip eden 12 ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır.

Lozan Antlaşması'nın 21. Maddesi iki yıl içinde Kıbrıslı Türklere Türk vatandaşlığına geçme hakkını veriyordu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra genel mübadele ve göç kapsamında Kıbrıslı Türklerin ana vatan Türkiye'ye göç etmelerini kolaylaştırmak maksadıyla 1925 Haziran ayında Lefkoşa'da Türk konsoloslugu açıldı. Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göçünü düzenleyen ve kolaylaştıran konsolosluk 1939 yılına kadar yaklaşık 20.000 Kıbrıslı Türk'ün Anadolu'ya geçişini temin etti. Ancak, Rumların "enosis" isteklerine karşı Türkleri denge unsuru olarak gören İngiltere, Türklerin Anadolu'ya göç etmesini istemiyordu. Adada kalan Türkler de istemiyordu. Bunun üzerine Türkiye, ileride oluşacak Kıbrısla ilgili stratejiler için göçü kısmen durdurma kararı aldı ve göçü büyük ölçüde durdurdu. Burada Kıbrıslı Türklere moral ve kültür desteği verme yönünde girişimlerde bulundu. Bu çerçevede 1931 yılında Türklere Türkiye'de yüksek öğrenim görmelerini sağladı. Adada çıkarılan "Söz" gazetesine maddi destekte bulundu ve Türk milliyetçiliği ve Türk inkılaplarının adada yaygınlaşması için Türk konsoloslugu vasıtasıyla bazı girişimlerde bulundu (Sarınay, "999: 55). Böylece, Kıbrıs Türklerinin ana vatana bağlılıkları gün geçtikçe arttı.

Yunanistan, Kıbrıs'ı İngilizler'den hem Birinci Dünya Savaşı sırasında hem de Lozan Antlaşması sırasında resmen istemişlerdi. İngiliz yönetimi iki isteği de resmen reddetmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 20 nci Maddesi ile İngiliz egemenliğine geçen Kıbrıs'ta Kasım 1924'te genel seçimler yapılmıştır. 1 Mayıs 1925 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren anayasa ile 18 üyeli Meclisin üye sayısı 18'den 24'e yükseltildi. Üyelerin 12'si Rum, üçü Türk olmakla beraber İngiliz Hükümetinin resmi üye sayısı altıdan dokuza yükseltti. Türk tarafına yapılan bu haksızlık karşısında Türkler haklarını savunamadılar. Rum tarafını temsilen Başpiskopos Kyrillos, İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği 22 Aralık 1922 tarihli muhtıradan adada tam anlamıyla özerk bir yönetimin kurulmasını ve Rumların yasama meclisi dışında yürütme konseyinde ve yönetim mekanizmalarında nüfusları oranında temsil edilmek istediklerini belirtiyordu. İngiltere, Kıbrıs halkının istenildiği ölçüde geniş siyasal özgürlüklerden yararlanabilecek siyasal olgunluğa sahip olmadığı gerekçesiyle reddetti. Rumlar benzer taleplerini bu sefer Ekim 1929'da İngiltere'ye heyet halinde yaptıkları ziyarette dile getirdiler. İngiltere'nin sömürgeler Bakanı Lord Passfield'le 25 Ekim 1929'da görüşen heyet İngiltere'den adanın Yunanistan'a bağlanmasını yani enosisi talep etti. Passfield enosisin mümkün olamayacağını ve diğer taleplerinin sonucuna Hükümetin karar verebileceğini söylemiştir. Rumlar, Yunanistan'ın bağımsızlığının 100. yıl dönümü kutlamaları sırasında adada bulunan 500 Rum'unimzasıyla İngiltere'ye bir dilekçe göndermişlerdir. Dilekçede Rumlar, Kıbrıs'ın tüm Rum nüfusunun Yunanistan ile birleşmek istediğini belirtiyorlardı. İngiltere Sömürgeler Bakan Yardımcısı Drummond Shields cevap olarak İngiltere'de hiçbir Hükümetin böyle bir birleşme için parlamentonun desteğini alamayacağını ve böyle bir öneriyi parlamentoya götüremeyeceğini söylemiştir. Adada İngiliz Valisi, Kıbrıs'taki enosis propagandalarını organize edenlerin başında Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosluğunun geldiğini İngiltere'ye rapor ediyordu. Öte yandan Kıbrıs'ta bu işleri organize eden diğer bir unsur Kilise idi.

1929 yılında başlayan ve 1931 yılına kadar devam eden dünya ekonomik buhranın etkileri Kıbrıs'ta görüldü ve İngiliz Valiliği gelirleri artırmak için yeni bir vergi koyma kararı aldı. Kıbrıs Konseyi'nde bulunan Rum ve Türk üyeler bunu reddettiler. Ancak, vergi bir genelgeyle yürürlüğe sokuldu. İngiliz yönetimine karşı halk isyan etti ve hükümet binasına 5.000 kişilik halk grubu 21 Ekim 1931'de saldırdı. Olaylar diğer il ve ilçelere süratle yayıldı. İngiliz yönetimi sıkıyönetim ilan etti ve birçok kişiyi tutukladı ve isyan bastırıldı. Türkler bu isyanda seyirci kalmış herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır (Öztoprak, 1998: 207-214).

12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Mr. Wilson tarafından "Türk-Amerikan Yardım Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşma metninde ABD Kongresi'nin 22 Mayıs 1947'de kabul ettiği Türkiye'ye yardım etme yetkisine atıfta bulunmakta ve

yardımların ABD ile dostluk ilişkilerini artıracak ve Türkiye'nin güvenlik ve hürriyetine katkı sağlayacağı vurgulanıyordu (Aydın Tarihi Temmuz 1947: 19; Akşam 13 Temmuz 1947). Türkiye'ye yardım programının temelini oluşturan IV. Maddeye göre (Ghee, 1992: 86-88).

Madde IV: Her iki Hükümet, yardım programı çerçevesinde verilmiş maddeler, hizmetler ve enformasyonun güvenliği açısından, diğer tarafın gerekli göreceği tedbirleri alacaktır. Türkiye, ABD'nin onayı olmadıkça sözü geçen madde, hizmet ve enformasyonun sahipliğini üçüncü taraflara devredemez, bunları resmi Türk yetkilileri dışında kimsenin kullanmasına izin veremez ve verildikleri amacın dışında kullanamaz¹.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Yunanistan, galip devletlerden Ege denizinde bulunan 12 adayı talep etmiş ve imzalanan Paris Anlaşması ile bu adalar İtalya'dan alınarak Yunanistan'a devredilmiştir (Tayfur, 2002: 31; Manisalı, 2002: 29). 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan, Birleşmiş Milletlere başvurdu ve Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanmasını talep etti. Böylece Kıbrıs sorunu artık uluslararası bir boyut kazanmış oldu (Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, 1994: 62). Nisan 1955 tarihinde Makrarios, Kıbrıs'ta Türkleri katletmek dahil, her türlü girişimde bulunabileceklerini İngiltere'ye bildirmekten çekinmiyordu, Ağustos ayında bütün gazetelerde ve toplantılarda Kıbrıslı Türklere katliam yapılacağı konuşuluyordu (Aydın Tarihi, Nisan 1955: 168,169). Bu haberler ciddi bir boyutlara ulaştığında Başbakan Adnan Menderes, şu açıklamayı yapmak zorunda kaldı: "... Kıbrıs meselesinde tahrikçilerin takındıkları tavır ve vaziyetle söylenen sözler, bizleri haklı endişelere sevk etmiş bulunuyor. Bu endişelerin bir kısmı istikbale matuf olmakla beraber, bugünden yarına vahim hadiselerin cereyan edebileceğine dair ortada dolaşan sözler endişelerimizin kaynağını teşkil etmektedir. Hiç ihtimal vermek istemiyoruz ve böyle olabileceğine imkan da göremiyoruz. Fakat 28 Ağustos'un (1955) Kıbrıs'taki ırkdaşlarımız için bir katliam günü olacağını terörist bir eda ile mütemadiyen ilan edip durmaktadırlar... Harekat ani olabilir. Mahalli Hükümet hazırlıksız bulunabilir. Oradaki halkımız, son derecelere kadar tahrik edilmiş ve silahlandırılmış bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silahsız bulunabilir. Fakat, bu hiçbir zaman onların bir an için dahi müdafaasız kalacakları manasını tazammum etmez. Bu bakımdan büyük bir endişe ve heyecan içinde bulunan ırkdaşlarımızı tatmin etmek ve müsterih kılmak isteriz..." (An, 2002: 59).

Kıbrıs'ta gelişen bu vahim haberler üzerine, Türkiye'de halk harekete geçti ve 6/7 Eylül 1955 olayları olarak bilinen hadiseler vuku buldu. Beyoğlu, Şişli bölgesi başta olmak üzere Rumlara ait işyerleri ve kiliseler yağma edilip dükkanları tahrip edildi. İstanbul'da sıkıyönetim ve ardından sokağa çıkma yasağı ilan edilerek olayların önüne geçilmek istendi (Akşin, 2001: 234; Der. Ülger, Efegil: 11). Kıbrıs'ta İngiliz Genel Valisi John Harding, Makarios'u Kıbrıs gerilimini arttırdığı ve halkı galyana sevk ettiği gerekçeleri ile 9 Mart 1956 tarihinde Hint okyanusunda yer alan Seychelles adalarına sürgüne göndermek zorunda kaldı.

Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından örgütlenen ve silahla desteklenen EOKA tedhiş örgütüne karşı Türk tarafının ciddi tedbirler alması gerekiyordu. Bu maksatla Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu (Cumalioğlu, Der. Ülger, Efegil: 46-50). EOKA 1958 yılında tedhiş hareketlerini arttırarak devam ederken 19 Haziran tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Mc Millan, Türk tarafını kısmen memnuniyet sağlayacak muhtariyet planını açıklıyordu. Ancak, yoğun tartışmaların ardından bu plan iki kesim tarafından rededildi (Kürşad, 1971: 16).

Peş peşe yapılan Zürih ve Londra'da görüşmelerine Türkiye adına Başbakan Adnan Menderes ile Yunistan Başbakanının Kostantin Karamanlis katıldılar. İlk zirve 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te, diğeri 19 Şubat 1959'da Londra'da yapıldı. İngiltere Başbakanı Horald Mac Millan, Kıbrıs Türk Toplum Lideri Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rum Toplum Lideri Başpiskopos

¹Bu Madde, Türkiye'nin Kıbrıs Harekatı sırasında gündeme getirilmiştir.

Makarios taraflar adına toplantıya katıldılar (Yavuzalp, 1993: 120). Gerginliği azaltmak ve soruna kalıcı çözüm bulabilmek için başbakanlık düzeyinde yapılan müzakereler netice vermeye başladı.

Yapılan görüşmeler sonunda 19 Şubat 1959'da Zürih - Londra Anlaşmaları imzalandı. Bu Anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti adında bir devlet kurulmuş oldu ve bu devlet BM tarafından Kabul gördü (Bölükbaşı, 1999, Der. Sönmezoğlu: 285-286) İngiltere bu Anlaşma ile doğu Akdeniz üzerinde bulunan Kıbrıs adasında Akrotiri ve Dikelya üsleri ile arzu ettiği stratejik konumunu muhafaza etmeyi başarmış oldu (İleri (Adana), 21 Şubat 1959). İngiltere, yaptığı bu siyasi manevra ile Lübnan, İsrail, Mısır bölgesinde ve ayrıca Ege'de keşif ve gözetleme imkanları ile Rusya da dahil olmak üzere bölgeyi kesintisiz izleme imkanı sağlamış oluyordu (Rangeri, Nisan 1976: 22).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iç ve dış etkilere korunması amacı ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın aralarında karara bağladığı bir Garanti Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 3. Maddesi şu şekildedir:(Ertuna, Ağustos 1980: 39-40; Özler, 1959: 23) **Madde 3** : "İşbu antlaşma hükümlerinin ihlali halinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan bu hükümlere riayeti temin için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında istişarede bulunmayı vaat ederler. Garanti veren üç devletten her biri, müştereken veya istişare ederek hareketi mümkün olmadığı takdirde işbu Antlaşma'nın tesis ettiği durumu münhasıran yeniden tesis etmek gayesi ile müstakilen hareket etmek hakkını mahfuz tutar."

Görüldüğü gibi Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale veya enosis düşüncesi ile adanın Yunanistan'a bağlanma girişimleri vb. hadiselerde Türkiye, diğer garantör devletlerle veya müstakil olarak olaya müdahale etme hakkına sahip oluyordu.

I. 1963 - 1964 Kıbrıs Olayları

Rum kesimi, Kıbrıs'ta yeni kurulan Cumhuriyet idaresinin paylaşılmasını bir türlü hazmedemiyordu. Bu maksatla, içlerinde Çalışma BakanıTasos Papadopoulos, Temsilciler Meclisi Üyesi Nikos Koçış, İçişleri Bakanı Yorgacis Akritos, Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'in yer aldığı toplantı neticesinde bir plan devreye sokuldu. Planın genel adı "Akritas Planı" olarak isimlendirildi ve bunu silahla gerçekleştirmek üzere Nikos Sampson görevlendirildi. 21 Aralık 1963 tarihinde "Kanlı Noel" olarak bilinen hadiseler vuku buldu (Emircan, 2000: 232-233).Kıbrıs Türk Alayında vazifeli olan Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet İlhan ve çocukları Murat, Kutsi ve Hakan evin banyosundaki küvette vahşice öldürüldüler. Ayrıca, yüzlerce masum Türk esir alınarak toplamak kamplarına gönderildiler.

Devam eden olaylar neticesinde 21-26 Aralık 1963 tarihleri arasında toplam 60 Türk şehit edilmiştir (Son Haber (İstanbul), 22-30 Aralık 1963). Olaylar sonrasında Makarios, 22 Aralık 1963 tarihinde Garanti Anlaşmalarının geçersiz olduğunu ilat etti (Çay, 1989: 60-74). Bu olaylarla alakalı olarak Eleftherio gazetesinde hatıralarını anlatan Sampson, planın Makarios, Yunan Hükümeti ve İçişleri ile koordineli bir şekilde yönetildiğini ifade etmiştir.

Türk kara ve deniz kuvvetlerine mensup birlikler Rumlara gözdağı vermek üzere 26 Mart 1964 tarihinde Akdeniz'de bir tatbikat yapmıştır. BM Sekreteri U.Thant, Makarios'a bir ikaz mektubu göndermiş ve olaylara engel olunmadığı takdirde Türkiye'nin adaya müdahalesinin kaçınılmaz olacağını ifade etmiştir (Milliyet (İstanbul), 12 Mart 1964). Yeşil Hatta BM Barış Gücü 27 Mart'tan itibaren görevine başlamıştır. 1963 ve 1964 olaylarında 103 Türk köyü tamamen boşaltılmış, 18.867 kişi göç etmek zorunda kalmış ve bu olaylarda 364 Türk şehit olmuştur (Çay, 1989: 81).

II. Johnson Mektubu (5 Haziran 1964)

ABD, Kıbrıs'ın jeostratejik önemi sebebi ile NATO bünyesinde taraflar arasında bir çatışma çıkmasına sıcak bakmıyordu. Bu sebeple, siyasi çözüm arayışlarını sürdürmenin en iyi yol olduğunu değerlendiriyor ve bu çerçevede taraf ülkelere itidal çağrılarını yapmaya devam

ediyordu(Akalın, 2002: 57-59).Gelişen kritik olaylar sebebi ile ABD özel Temsilci Cyrus Vance Türkiye'ye göndermiştir. Vance, Türk halkının Esenboğa hava alanında gösteriler yapması nedeniyle Mürted askeri hava alanına inmek zorunda kalmıştır (Yirmibeşoğlu, 1999: 22-23). Bu arada TBMM 17 Kasım 1963 tarihinde aldığı kararla Türk askerinin yurt dışında kullanma kararını gizli oturumunda onaylamıştır.

Başbakan İsmet İnönü, 12 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'a askeri bir hareket için İngiltere ve Yunanistan'a şu ultimatomu vermiştir: "Bir reaksiyon göstermezlerse çıkarma yapacağım... sabrediyoruz."

ABD Başkanı Johnson, tarihe "Johnson Mektubu" diye anılan mektubunu 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ne göndermiştir. Bu çerçevede Dışişleri Müsteşarı George Bell önce Atina'ya sonra Ankara'ya göndererek tansiyon düşürülmeye çalışılmış ve İnönü Amerika'ya görüşmeler için davet edilmiştir (Washington Times, 24 Mayıs 2003; Son Havadis, 7 Haziran 1964). ABD ile yaşanan mektup krizi o tarihe kadar Türkiye - ABD arasında yaşanan en gergin durum olmuştur. İsmet İnönü şu tarihi sözü söylemek zorunda kalmıştır: "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye orada da yerini alır (Hürriyet (İstanbul), 7 Temmuz 2003; Gerger, 1999: 103).

8 Ağustos 1964'te, 64 Türk jeti, Mansura bölgesindeki Yunanistan saldırılarının ardından Kıbrıs'ta bazı hedefleri bombaladı. Bombalama sırasında, 33 Yunanlı öldürüldü ve 8 Yunan hucum botu batırıldı.Buna karşılık 5 Yunan uçağı, Erenköy'i bombaladı. Düşürülen Türk savaş uçağının pilotu Cengiz Topel, Yunanlılar tarafından işkence gördü ve bedeni İngiliz üssünden alınarak İstanbul'a getirildi (Cumhuriyet (İstanbul), 9 Ağustos 1964). Burada Cengiz Topel için büyük bir cenaze töreni düzenlendi.

BM Genel Sekreteri tarafından 10 Eylül 1964'te yayımlanan bir raporda, Kıbrıslı Rumları, Türklere ek vergiler koyarak ekonomik yaptırımlar uygulamakla suçlamakla yetinmiştir (A. Concise Briefin Note, The Cyprus Question, This Briefing Note is Puplished By The British Parliamentary Group, of the Friends of Northern Cyprus, 1992, 19). Ekim ve Ocak aylarında Türkiye ve Rusya arasında üst düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Ekim 1964'te SSCB'ni ziyaret etmiş bunun karşılığında SSCB Yüksek Konseyi Başkanı Nikolayi Podgorni Türkiye'ye gelmiştir. SSCB Başkanı Aleksii Kossigin ve Başbakan Süleyman Demirel de ABD'nin sert tutumuna karşılıklı ziyaretlerle diplomatik olarak cevap vermişlerdir (Sönmezoğlu, 1995: 39).

III. 1967 Krizi

EOKA lideri Grivas saldırılarına devam etmek üzere yeni planlar yapmak niyetindeydi. Çünkü Geçitkale ve Boğaziçi köylerinin Türkler tarafından tutulması stratejik açıdan riskli görülüyordu. Bu nedenle Kasım 1967 tarihinde bu köylere yaklaşık 5.000 Rum kuvveti ile saldırıya geçilmiştir. 250 Türk mücahidinin 24 saat savunması neticesinde 30 Türk şehit edilmiştir.

Türk Hükümeti, şiddetli bir şekilde Makarios'u uyarmış ve Kıbrıs Rum kuvvetlerinin derhal çekilmesini istemiştir. Türkiye ayrıca, 1964 yılından bu yana adaya kanunsuz bir şekilde giren 10.000 askerin ve 20.000 kişilik Kıbrıs Rum Muhafız kuvvetlerinin adadan çıkmasını talep etmiş ve bunun yapılmaması halinde adaya asker çıkaracağını bildirmiştir. Olayların tırmanması üzerine ABD tekrar müdahil olmuş ve eski Savunma Bakanlarından Cyrus Vance'yi bölgeye göndermiştir. Türkiye, Cyrus Vance aracılığı ile; Yunanistan'a 13 maddelik ikinci bir nota vermiştir (Dodd, 2003: 3; Çay, 1989: 85). Yapılan siyasi baskıların yanı sıra, Ankara'da bulunan 28. Motorize Tümen birliklerinin Mersin bölgesine intikale başlaması ve Türk jetlerinin Ada üzerinde ihtar uçuşları yapması neticesinde, Rum çeteleri Geçitkale ve Boğaziçi köylerini boşaltmıştır. Bu arada, Trakya'da bulunan askeri birlikler alarma geçmiş ve harekate hazırlık durumları en üst seviyeye çıkarılmıştır.

Adada Rum nüfusunun fazla olması güç dengesini olumsuz etkiliyordu. Sadece Rum Milli Muhafızlarının sayısı 20.000 civarındaydı. Bunun yanında Rumların 150 tank ve ağır top gibi silahlara karşı Türklerin hafif silahlarla donatılmış olması mücadeleyi sınırlı hale getiriyordu (Weller, Jun 1968, 61-62). Türklerin tek üstün yanı anavatan Türkiye'nin adaya yakın olmasıydı. Türk jetlerinin Ada üzerinde ihtar uçuşları yapması Kıbrıslı Türkler ve Mücahitler üzerinde son derece olumlu psikolojik üstünlük sağlıyordu. Bu tarihlerde Yunanist üzerinden kalkan bir Rum jetinin Kıbrıs zerine gelip tekrar Yunanistan'a dönmesi, yakıt yetersizliği sebebi ile mümkün değildi.

Bu olaylardan sonra Türk kuvvetlerinin adaya çıkarma yapacağına dair ciddi endişe duyan ABD yönetimi tekrar özel temsilcisini Türkiye ve Yunanistan'a göndermiştir. Savaşı önlemek amacıyla Türkiye'nin önerdiği hususlar BM ve ABD temsilcileri tarafından tekrar revize edilerek Yunanistan'ın da kabul etmesi ile yürürlüğe sokulmuştur (Vatan (İstanbul), 27 Kasım 1967).

30 Kasım 1967 tarihinde alınan kararlar şu şekildedir:

1. 1960 anlaşmalarının n gördüğü 950 kişilik kontenjan dışında adada bulunan bütün Yunan askerlerinin 1,5 ay içinde geri çekilmeleri bu çekilmeden sonradır ki Türkiye son bir hafta içinde Kıbrıs'a çıkarma yapmak üzere giriştikleri savaş hazırlıklarını durduracaktır.

2. Kıbrıs'taki tüm Yunan ve Rum birliklerinin komutanı olan General Yorgo Grivas adaya dönmeyecektir.

3. Boğaziçi ve Geçitkale köylerine girişilen son Rum ve Yunan saldırılarından zarar gören Kıbrıslı Türklere tazminat ödenecektir. İki NATO üyesini savaşın eşiğine getiren bu saldırılar olmuştur.

4. Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterecektir.

5. BM'nin kontrolü altında teşkil edecek bir karma komisyon Kıbrıslı Rumlarla Türklere gayri meşru yoldan dağıtılan bütün silahlarına el koyacaktır.

Yunan askerlerinin 8 Aralık'tan itibaren adadan askerlerini çekmeye başlaması, gerginliğin bir nebze azaltmıştır. Bu arada Kral Konstantin mevcut Yunan Hkmetine yaptığı darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Milliyet (İstanbul), 15 Aralık 1967). Rum Milli Muhafız gücünün anlaşmalara uygun olarak dağıtılmaması Türk tarafını tedbir almaya zorlamış ve bu çerçevede, Dr. Fazıl Küçük önderliğinin de 10 kişilik bir kabine kurulmuştur (Cumhuriyet (İstanbul), 29 Aralık 1967).

IV. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı

Yunanistan'da Cunta Lideri Papadopoulos, yanlıları ile Makarios yanlıları arasında çatışmalar 1970 yılından itibaren başlaması, Kıbrıs Türklerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Eylül 1971 tarihinde, Grivas Cuntacıardan aldığı talimatla Makarios'u devirmek üzere Kıbrıs'a gelmesi olayları tetiklemiştir. Ayrıca, Makarios'un, Roma'da sürgünde bulunan eski Yunan Kralı Konstantinos'u ziyaret etmesi, taraflar arasında derin ayrılıklara yol amasına sebep olmuştur. Grivas yayımladığı bildiride enosis için ağırda bulunuyordu: (Akalın, 2002: 66,67). "Size rehber olacağız ve sizinle birlikte Yunanistan'ı büyük adaya getireceğiz. Ne Yunanistan'ın şerefini ayaklar altına alınmasına, ne de Kıbrıs'ın ulusal gövdeden kopartılmasına izin vermeyeceğiz... Asırlardan beri süregelen emellerimizi, Anavatan Yunanistan'a ilhakı gerçekleştirmek için geldim..."

Makarios, Türk tarafı ile mücadeleyi bir kenara bırakarak Yunan cuntacıları ve Grisvas gleri ile mücadelenin çarelerine bakmaya başlamıştı. Bir yanda Makarios, Çekoslavakya'dan silah temin etmeye çalışırken, diğer yandan Rusya ziyareti ve Roma ziyaretleriyle siyasi destek arayışlarını sürdürüyordu.

Kıbrıslı Rumlar, 26 Ocak 1974'te 75 yaşında EOKA lideri Yorgo Grivas'ın ölümü üzerine, adada yas ilan ettiler (Sonyel, 2003: 336). Buna karşın, Makarios yanlıları Grivas tehdidinden kurtuldukları için bundan memnuniyet duydular.

CHP yönetimi ile Selamet Partisi Başkanı Necmettin Erbakan arasında 26 Ocak 1974 tarihinde koalisyon Hükümeti kuruluşmuştur. Hükümetin ilk icaraatlarından biri, ABD'nin haşhaş dikilmesine karşı çıkmasına rağmen, kontrollü bir ekimin yapılmasına müsaade edilmesi ve buna uygun olarak çifçiye destek vermesi oldu. Ayrıca, Türkiye'nin Ege'de iki petrol şirketine arama izni verilmesi Yunanistan'ı Kıbrıs'ı endişelendirdi (Milliyet, 23 Şubat 1974). 10 Haziran 1974 tarihinde Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması Türk - Yunan ilişkilerini daha da kötü hale getirmiş ve Türk donanması Ege denizine gönderilmiştir (Hürriyet (İstanbul), 11-18 Haziran 1974).

Yunanistan'da idareye el koyan askeri yönetim, Kıbrıs'ın enosis düşüncesinde, yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması konusunda en büyük engelin Makarios olduğunu düşünüyordu. EOKA lideri Nikos Sampson ve Rum Milli Muhafız güçlerinin bir bölümü, 15 Temmuz 1974 tarihinde silahlı darbe girişiminde bulunarak Makarios yönetimini devirmiş ve Makarios, İngiliz üssüne sığınmak zorunda kalmıştır. Bu arada Makarios yanlısı 5.000 Rum tutuklanmış ve bir kısmı öldürülmüştür. Nikos Sampson, kendisini Cumhurbaşkanı ilan etmiş ve "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti"nin kurulduğunu dünyaya ilan etmiştir (Gürkan, Der. F. Sönmezoğlu, 1995: 271-272).

Gelişen olaylar üzerine Başbakan Ecevit, Garantör Devlet temsilcisi olarak, 17 Temmuz 1974'te Londra'ya hareket etti. İngiltere Başbakanı Harold Wilson ile yapılan görüşmeden bir netice çıkmayacağı anlaşıyordu. ABD, yine Özel Temsilcisi Joseph Sisco'yu göndermiş ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in taraflara itidal tavsiye eden bir mektubunu Ecevit'e teslim etmiştir. Ecevit, Sisco'ya şu sözlerle karşılık vermiştir: (Gürkan, Der. F. Sönmezoğlu, 1995: 272). "Bundan on yıl önce (1964) yine böyle bir gece yarısı, bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekrerrür eder, ama hatalar tekrerrür etmez. O zaman siz müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de istediğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz."

Türk Silahlı Kuvvetleri Orgeneral Semih Sancar'ın önderliğinde siyasi karara uygun olarak askeri hazırlıklarını bitirmek üzere olduğunu Hükümete bildirmiştir. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT), adadan istihbarat haberlerini vererek Türk ordusuna yardımcı olmaya çalışıyordu (Yirmibeşoğlu, 1999: 97).

İngiltere'ye, Türkiye'nin savaş kararından vazgeçirmek için yoğun çaba sarf etti. Ancak, bu çabalar Türkiye'nin kararlı tutumunu değiştirmeye yetmedi. Yunan cuntası peş peşe açıklamalar yapmaktaydı. Kıbrıs'ta bulunan 650 subayın iki parti halinde çekileceğinin söylenmesi durumu kurtarmaya yetmedi. Ecevit, askeri harekatı sevk ve idare için Türkiye'ye hareket etti. Türk donanması beraberinde 30 çıkarma gemisi ile Akdeniz'e açılıyordu. Ecevit, gece saat 03.00'de Özel Temsilci Sisco'yu arayarak Kıbrıs Barış Harekatı'nın başladığını bildiriyordu (Olgun 1991: 40-41). Yunanistan, çıkarmanın başlaması üzerine seferberlik ilan ettiğini açıkladı.

20 Temmuz 1974 sabahını Rauf Denktaş, hatırlarında şu şekilde anlatıyordu: (Gökhan, 2004: 28). "Sabah 05.00, Bayrak Radyosu beyanatını vermeye başladı... Sanki rüya alemindeydim... Uçak sesi yok ve birden bire derinden top sesleri... Hemen arkasında Gönyeli ovalarına yağın paraşütler. Etrafa baktım ağlayanlar çoktu... Yere kapanmış toprağı öpenler vardı. Ben de ağlamaktaydım... Avusturyalı irtibat subayı, elimi avucunun içine alarak 'sizi kutlarım artık kurtuldunuz' dedi. Hararetle elime sıkıyordu. O da çok duygulanmıştı. Çünkü darbeden sonra başımıza gelecekler hakkında az çok bildikleri vardı. Sıcak bir sesle söylediğ, 'artık kurtuldunuz' bu sözü hiç unutmuyacağım Çünkü o an her Türk'ün düşündüğü aynı şeydi.. Kurtulmuştuk... 11 yılın zulmü arkada kalmıştı. 20 Temmuz güneş iyice yükselmekteydi... Radyoda milli marşlar vardı... Biz karargahta BBC ile Rum radyosunu dinleyerek tertibat almıştık... Rum radyosu da milli marşlar çalıyordu. Küçük Asya faciasının intikamını almak ... Kıbrıs Rumlarına

verilmişti... Dini ve milli düşmanı denize dkeceklerdi. Her Vatanseveri silah başına çağırıyordu. Nikos Sampson Makariosu diye hapsettiği 4.000 kadar Ruma silah vererek, müşterek düşmana karşı cephe oluşturuyordu...”

1963 ve 1967 olayları neticesinde Türk Silahlı Kuvvetlerine her an Kıbrıs’a bir amfibi çıkarma ve indirme hareketına hazır olma doğrultusunda emirler verilmiş ve teknik gelişmeler planlara dahil edilerek çıkarma gücü arttırılmıştı. 5.000 kişilik hava çıkarma gücüne ilaveten bin kişiyi taşıyabilen bir helikopter gücü ve tankları taşıyabilen çıkarma gemileri de filoya dahil edilmişti. Harekat 2. Ordu Komutanlığının sevk ve idaresinde ve bu Orduya bağlı Adana konuşlu 6. Kolordu Komutanı Korgeneral Nurettin Ersin tarafından icra edilecekti (Artuç, 1989: 167-169).

Türkler tarafından kurulan Bayrak radyosunun, 20 Temmuz 1974 tarihinde “Türkler geliyor” anonsu, Rumlar tarafından paniğe yol açmıştı. Kitleler halinde güneye doğru kaçış başlamıştı. TMT inen Türk birliklerini korumaya çalıştı ve arazi bilgilerini paylaştı. Atina’da Kuvvet Komutanları savaşa hazır olmadıkları yönünde açıklamalarda bulunuyorlardı. Cunta lideri Yuanidis, Türk ordusu ile mücadele edemeyeceğini anlayınca askeri yönetimin fesh edildiğini açıklamak zorunda kaldı ve askeri cunta yıkıldı. Türk birlikleri Lefkoşa bölgesinde 12 km uzunluğunda bir cepheye yerleşmeyi başardı. Trakya’da bulunan zırhlı birlikler, Meriç nehrini geçti ve ilerlemek üzere genel taarruz emri beklemeye başladı.

BM Güvenlik Konseyi, aynı gün toplanarak 353 Sayılı kararı aldı. Buna göre: (<http://www.un.org/Dacs/Scres/1974/seres74.htm>, 22.07.2019).

1. BM, tüm lkeleri Kıbrıs’ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırır,

2. Halihazır çatışmaya taraflar olan tüm ilgilileri ilk tedbir olarak, bütün çatışmaları durdurmaya çağırır ve durumu daha vahimleştirecek herhangi bir hareketten kaçınmalarını ve azami dikkatli hareket etmelerini ister,

3. Kıbrıs Cumhuriyeti’ne birinci icra paragrafına aykırı olarak yapılan yabancı askeri müdahaleye derhal son verilmesini talep eder.

Kıbrıs Savaşı’nın en dramatik olaylarından biri Kocatepe Muhribimizin Türk jetleri tarafından batırılması hadisesi olmuştur. 09.55’te üç muhrip Yunan gemisinden oluşan konvoyun Rodos adasından kalkarak Baf istikametinde Kıbrışlı Rumlara destek olarak gittiği haberi gelmişti. Bu ilerlemeyi önlemek üzere, Türk donanmasından 2. Muhrip Filotilla (Komutanı Albay İrfan Tınaz) ve ona bağlı; Maraşal Fevzi akmak muhribi (Komutanı Yarbey Atilla Erkan), Kocatepe muhribi ((Komutanı Yarbey Güven Erkaya), Adatepe muhribi (Komutanı Yarbey Rıza Nur nc) görevlendirilmişti. Amiral Tmer’den gelen emir, Yunan gemilerinin önce ikaz edilerek geri dönmelerini sağlamak, dönmedikleri takdirde, taarruz edilmesi emredilmekteydi (Mütercimler, 1990: 259).

Durumun vahametinden Genelkurmay istihbarat raporlarını çeşitlendirmek istiyordu. Bu maksatla, Bodrum Kaymaklığından, Muğla Valiğinden, MİT ve diğer istihbarat kaynaklarını kullanmaya çalışılıyordu. Hatta emin olabilmek için ABD temsilcisi Sisco, konuyu Yunanistan Deniz Kuvvetleri Komutanına sormuştu. Gelen cevapta Yunan kuvvetlerine mensup gemilerin Baf açıklarında olmadığı cevabını aldığını Türk tarafına iletiyordu. Ancak, Ankara emin olamıyordu, son kez Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanları bir toplantı yaparak son durumu Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar’a iletiler ve gemilerin Yunanistan’a ait savaş gemileri olduğunu ve batırılması yönünde direktiflerinin alınması gerektiğini ifade ettiler. Ayrıca, Ecevit’in Başkanlığında Bakanlar Kurulu, hava taarruz emrini onaylayarak Genelkurmay Başkanlığına kesin yetki verildi.

Taarruz planı; Hava Kuvvetlerine bağlı 111. Filo (16 adet savaş uçağı), 141. Filo (12 adet savaş uçağı) ve Eskişehir'den kalkan 111 nci Filoya bağlı savaş uçakları ile gemiler Baf limanına girerken manevra kabiliyetlerini kaybettikleri sırada taarruz edilecekti. Uçaklar 50 dakika sonra 15.35'te hedef bölgesine gelmişti. Savaş Harekat Karargahında görevli bulunan Albay Behçet Tomuroğlu, hatıralarında kendi uçaklarımızla kendi gemimizi batırmamızın karargahta oluşturduğu şoku şu sözlerle ifade ediyordu: (Mütercimler, 1990: 221, 269).

“Hava Savunma Harekat Merkezinde uçaklarımızın kalkışını izliyoruz... evet, uçaklarımız kalkış yaptılar. Çizgileri izlemeye başladık, ekrandan... uçaklarımız Akdeniz üzerinde alçaldılar ve bir süre sonra bizim ekranlardan da kayboldular. Artık birkaç dakika sonra hedefin, yani Yunan konvoyunun üzerinde olacaklardı. O sırada, Hava Savunma Harekat Merkezinde korkunç bir sessizlik var... taarruz devam ediyor. Aradan iki üç veya dört dakika geçmişti ki, Harekat Merkezinin kapısı bir anda mermi gibi açıldı ve içeriye birisi yıldırım gibi daldı... Bu durum, her türlü askerlik kuralının ve disiplininin dışında bir şeydi. İçeriye böyle hızla giren, Deniz Kurmay Albay Tevfik Erkmen'di... İçeriye girer girmez, ‘Komutanım, bizim gemiler taarruza uğradı!’ diye bağırdı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu... hepimiz, kısa da olsa, bir şok geçirdik. Hatta hiç unutmuyorum, rahmetli Genelkurmay Başkanı Semih Sancar, başını iki eliyle tuttu ve Kemal Kayacan'la Emin Alpkaya'ya dönüp heyecanla, ‘Eyvah şimdi ne olacak Emin? Ne olacak Kayacan?’ diye bağırdı. Bu şok, belki beş saniye kadar sürdü ve Alpkaya hemen ardından aşağıya, Hava Savunma Harekat Merkezinin Amiri Hava Albay Esat Özen'e ‘‘Esat, havadaki bütün uçaklara söyle... Derhal geriye dönsünler. Harekat durdurulmuştur!’’ diye bağırdı.

Sonuçta, Kocatepe gemimiz batmış ve diğer gemiler Çakmak ve Adatepe gemileri yara almıştı. Kocatepe gemisinden 54 denizci şehit oldu. Geriye kalan denizciler İsrail, İngiliz Kızılhaç ve diğer ticari gemiler tarafından kurtarıldılar.

BM'nin diğer ülkelerin çağrısı ile 22 Temmuz 1974 tarihinde ateşkes uygulamaya sokuldu. 25 Temmuz'da Cenevre'de bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Turan Güneş görüşmelere katıldı. Görüşmeler sert bir hava içersinde geçti. 30 Temmuz tarihinde varılan anlaşmaya göre Rumların elinde bulunan bölgelerdeki Türk esirlerini serbest bırakmaları ve işgal ettikleri yerleri boşaltmaları gerekiyordu.(Yirmibeşoğlu, 1999: 105). Ancak Rumlar, anlaşmaya uymadı ve Türklere ateş etmeye başladılar ve Türk esirler de serbest bırakılmadı.

İkinci defa görüşmeler 9-13 Ağustos tarihleri arasında Cenevre'de yapıldı, fakat Yunanistan yine siyasi manevralar yaparak zaman kazanmak istiyordu. İstenen anlaşma sağlanamadığı içi görüşmeler sonuçsuz kaldı(Milliyet, 5 Ağustos 1974). Rumlar vahşete doymuyordu, Taşken, Terazi, Atlılar, Muratağa ve Sandallar köylerinde yaşayan Türkleri topluca kurşuna dizerek çukurlara diri diri doldurup, üzerini toprakla kapattılar. Bu olaylar üzerine İkinci Barış Harekatı 14 Ağustos'ta başladı. 39 ve 28. Tümen birlikleri, Girne - Magosa istikametinde taarruza geçtiler (Cumhuriyet (İstanbul), 15 Ağustos 1974). Türk birlikleri 16 Ağustos'ta hızlı bir ilerleyişle 30. Tümen, Meserya ovasının kuzeyine ve 28. Tümen ise Mağosa'ya girdi ve Maraş bölgesini ele geçirdi. Komando Tugayı saat 10.00'da kuzeyde Mirtu'ya, güneyde ise Masari'ye girdi. Akşama doğru Gaziveren, Lefke ve Gemi Konağı ele geçirildi. Üç gün içinde bölge Rumlardan tamamen temizlenerek bugünkü sınırlarına ulaştı (Yirmibeşoğlu, 1999: 109). Rum askerleri canının derdine düşerek İngiliz üsslerine sığınmaya başladılar. Savaş zayıtı olarak Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar 250 şehit 550 yaralı verdiklerini duyurdu (Milliyet (İstanbul), 18 Ağustos 1974).

Sonuç olarak, 20-30 Temmuz 1974 tarihlerinde Dışişleri Bakanları düzeyinde Cenevre'de toplanan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan “Cenevre Deklarasyonu”nu imzalamıştır. Böylece fiili olarak iki otonom devlet üç Garantör devlet tarafından kabul edilmiş oluyordu. Kıbrıs Barış Harekatı'na zorlanan Türkiye, Kıbrıs'ta kalıcı bir siyasi çözüm için diplomatik müzakereler

yapmış, fakat BM ve uluslararası arenada gerekli karşılığı bulamamıştır. Ancak, adada Türk tarafı normal olarak anayasal sisteme ihtiyaç duyuyordu. Bu sebeple, fazla zaman kaybetmemek için, 13 şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edildi. Ardından, 1983 yılında kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Yıllarca yapılan karşılıklı mzakareler ve BM nezdinde yapılan bütün siyasi girişimler adada KKTC'yi resmen tanıma noktasına getirmeye yetmedi. Özellikle, İslam İşbirliği Teşkilatına ye 57 Müslüman ülkeden beklenen gerekli destek sağlanamadı.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Akşam, 13 Temmuz 1947.
Cumhuriyet (İstanbul), 15 Ağustos 1974.
Cumhuriyet (İstanbul), 29 Aralık 1967.
Cumhuriyet (İstanbul), 9 Ağustos 1964.
Hürriyet (İstanbul), 11-18 Haziran 1974.
Hürriyet (İstanbul), 7 Temmuz 2003.
İleri (Adana), 21 şubat 1959.
Milliyet (İstanbul), 12 Mart 1964.
Milliyet (İstanbul), 15 Aralık 1967.
Milliyet (İstanbul), 18 Ağustos 1974.
Milliyet, 23 şubat 1974.
Milliyet, 5 Ağustos 1974.
Son Haber (İstanbul), 22-30 Aralık 1963.
Son Havadis, 7 Haziran 1964.
Vatan (İstanbul), 27 Kasım 1967.
Washington Times, 24 Mayıs 2003.

Kitaplar

A. Concise Briefin Note. (1992). *The Cyprus Question*, This Briefing Note is Puplished By The British Parliamentary Group, of the Friends of Northern Cyprus, London.
ay, A. (1989). *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No 93.
Akalın, H. (2002). *İnfaz Yeri Kıbrıs*. Ankara:mit Yayıncılık.
Akşın, S., (2001). *Ana izgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: İmaj Yayınları.
An, A. (2002). *Kıbrıs Nereye Gidiyor*. İstanbul: Everest Yayınları.
Artuç, İ. (1989). *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*. İstanbul: Kastaş Yayınları.

- Atun, A. F. (2001). *Avrupa Birliği ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Üyeliği*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Mücahitleri Derneği Yayınları, No: 6.
- Bölükbaşı, S. (1999). "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve BM: 1954-1996 Arası Barışçı Çözumsuzluk", Der. Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Cumalioglu, Y. (2001) "Türk Mukavemet Teşkilatı: Kıbrıs Türkleri'nin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", Der. İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi*, 2. B. Ankara: İletişim Yayınları.
- Dodd, C. (2003). *Disaccard on Cyprus, The Un Plan and After, Huntington: Eoten*.
- Eroğlu, H. (1976). *Kıbrıs Türk Federe Devleti*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gerger, H. (1999). *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası*, 2. B. İstanbul: Belge Yayınları.
- Ghee, G. Mc. (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Orta Doğu*, Çev. Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi.
- Gökhan, M. R. (2004). *Kıbrıs Barış Harekatı'nda İlginç Olaylar*. İstanbul: Yeniavasya Yayınları.
- Hakeri, B. H. (1993). *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İnalcık, H. vd. (1964). *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: 132.
- Kocabaş, S. (1984). *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*. İstanbul: Bayrak Yayımcılık.
- Mütercimler, E. (1990). *Kıbrıs Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul: Yaprak Yayınevi.
- Olgun, A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği (1931-1990)*. İstanbul : Demircioğlu Matbası.
- Özler, A. B. (1959). *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Anlaşmaları*. İstanbul: İTan Matbaası.
- Ramazan, Ö. (1998). *Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Türkiye*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Serter, V. Z. (1991). *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, C. 2 (1878-1959), B.3. Lefkoşa: Halkın Sesi Yayınevi.
- Sonyel, S. R. (1993). *Cyprus. Cyprus: The Destruction of a Republic*.
- Sönmezoğlu, F. (1995). *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tayfur, M. F. (2002). *Akdeniz'de Bir Adanın Kalıcı Üçlü Bir Kalemle Yazılmış Hikayesi "Kıbrıs"*, Der. Oktar Türel. Ankara: İmge Yayınları.
- Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü Bugünü, Yarını*, (1994). İstanbul: Harp Akademileri K.lığı Yayınları.
- Yavuzalp, E. (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik (1967-1970)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yirmibeşoğlu, S. (1999.) *Askeri ve Siyasi Anılarım*, C. 2. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, (2000). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, No: 43.

Makaleler

- Akbulut, İ. (Ağustos 1998). "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bakış", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 45, s. 149.
- Aydın Tarihi, Sayı: 164 (1-30 Temmuz 1947).
- Aydın Tarihi, Sayı: 257 (1-30 Nisan 1955).
- Borak, S. (1 Kasım 1966). "Kıbrıslı Rumları Nasıl Koruduk", *Tarih Mecmuası*, Sayı: 10 s. 52.

- Emircan, M. S. (2000). “Kıbrıs Türk Toprağıdır”, *Türk Metal Sendikası Araştırma Dergisi*, C. I., s. 232-233.
- Ertuna, H. (Ağustos 1980). “Kıbrıs-Osmanlı İdaresinden 1974 Barış Harekatına Kadar”, ATASE Yayınları, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 10 s. 39-40.
- İhsan, G. (1995). “1974 Kıbrıs Barış Harekatı”, Der. F. Sönmezoğlu, *ABD’nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der Yayınları, s. 271-272.
- Kürşad, C. (Haziran 1971). “Tarih Boyunca Kıbrıs’ta ENOSİS Mücadeleleri ve Makarioslar”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Sayı: 45, s. 16.
- Noyan, B. (Ağustos 1971). “Kanuni’den Günümüze Kadar Kıbrıs Meselesi” *Tarih Mecmuası*, Sayı: 7, s. 68.
- ztoprak, İ. (Nisan 1998). “Kıbrıs’ta 1931 İsyân ve Yankıları”, *Belleten*, Sayı: 233, s. 207-214.
- Rangeri, R. J. (Nisan 1976). “Kıbrıs ve Büyük Kuvvet Dengesi, Çev. Tuncer Bykonat, *Dz. K. Dergisi*, Sayı: 493, s. 22.
- Sarınay, Y. (1999). “Türkiye ve Kıbrıs” *ATA Dergisi*, Sayı: 8, s. 55.
- Sertoğlu, M. (Aralık 1967). “Kıbrıs Konusunda Osmanlı-İngiliz İlişkileri”, *Belgelerle Türk Tarihi*, Sayı: 3.
- Wellers, J. (Ağustos 1968). “Orta Doğu Trajedisi”, *Military Review*, Jun 1968, ATASE Yayınları, *Stratejik Etütler Dairesi Bülteni*, Sayı: 8, s. 61-62.
- Zia, N. (Mart 1976). “Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi”, *Tarih Dergisi*, İstanbul nv. Yayınları, Sayı: 30, s. 207.
- <http://www.un.org/Dacs/Scres/1974/seres74.htm> (22.07.2019).